

роботодавця за недотримання або порушення трудових прав осіб з інвалідністю.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА МІГРАЦІЯ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

*Турченко Євген Іванович,
начальник юридичного відділу Донецького національного університету
імені Василя Стуса, адвокат*

Україна на сьогодні є активним учасником процесів міжнародної інтелектуальної міграції, експортером високоосвічених та висококваліфікованих працівників.

Інтелектуальна міграція (або «відплив умів», «витік мізків») визначається енциклопедією Britannica як «міграція освічених або професійних кадрів з однієї країни, сектора економіки або галузі в іншу, зазвичай для одержання кращої оплати або умов життя»³¹⁵.

За матеріалами видання «Слово і Діло», у 2018 році за кордоном працювало 17,8% працездатного населення України, що складає 3,2 млн громадян країни, а в цілому в міграційному процесі щорічно беруть участь в середньому від 7 до 9 млн українців. За всю історію, країну в пошуках заробітку покинуло 8 мільйонів людей. Це все населення Австрії або Ізраїлю. З цього числа трудових мігрантів - половина поповнила населення Росії. По 1,2 млн – працює в Канаді та Польщі, 940 тисяч - у США, 500 тисяч - у Бразилії. В Італії проживає 231 тисяча українців, а в Німеччині - 230 тисяч.

Якщо подивитися на динаміку видачі дозволів на проживання українців в ЄС в 2014-2017 роках, то переважна більшість з них стосувалися роботи. І з кожним роком цей показник збільшувався. Якщо в 2014 році дозвіл на проживання отримали 303 тис. українців, то до 2017 року ця цифра зросла до

---

³¹⁵ Global Statistics, Brain Drain. URL: cap-lmu.de/fgz/statistics/brain-drain.php.

662 тис. осіб. Хоча при цьому здобувати освіту їхало менше 10% бажаючих отримати дозвіл на проживання. У 2014 році на навчання реєструвалося 7,3% українців, а до 2017 року цей показник знизився до 3,5%. Всього в країнах ЄС чотири роки тому офіційно проживало 883 тис. українців, а до 2017 року – вже 1,2 млн осіб. Більшість з них вирушили до Польщі, Італії, Німеччини, Чехії, Іспанії.

Аналітичний центр Cedos оприлюднив статистичні дані, які засвідчують, що з 2009 до 2014 року майже на 80% зросла кількість українських студентів, які здобули освіту в іноземних ВНЗ, за останні роки з України виїхали понад 1000 аспірантів і 200 кандидатів наук³¹⁶.

Для українських трудових мігрантів основними факторами «притягання» є висока якість життя закордоном, висока заробітна плата, можливість професійної самореалізації, стабільна політична система та високоякісна освіта³¹⁷.

Як зазначає директор Інституту демографії та соціальних досліджень Е. Лібанова, тенденція до виїзду за межі України науковців та талановитої молоді є надзвичайно загрозливою та такою, що кидає виклик національній безпеці України³¹⁸. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 року визначає загрози національній безпеці як «явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України», при цьому, на відміну від Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 року, не конкретизує їх.

---

³¹⁶ <https://www.cedos.org.ua>.

³¹⁷ Ляшенко О.М. Особливості трудової міграції України. *Молодий вчений*. 2016. № 4. С. 125.

³¹⁸ Експерти кажуть, що темп «відтоку мізків» з України загрожує нацбезпеці. URL: <http://www.unian.ua/society/809757-eksperti-kajut-scho-temp-vidtokumizkiv-z-ukrajini-zagrojuje-natsbezpetsi.html>.

Якщо звернутися до доктрини, то наприклад, на думку С. Полковниченко, В. Курочки³¹⁹, з усіх загроз, спричинених інтелектуальною міграцією, в Україні, найвиразніше проявляються наступні:

- втрата суттєвої частки інтелектуального потенціалу країни;
- стримування науково-технічного прогресу;
- скорочення виробництва інноваційних розробок зниження основних макроекономічних показників і посилення зростаючого відставання України в технологічному розвитку;
- втрата мільярдів доларів США, затрачених на підготовку та розвиток спеціалістів-емігрантів (за міжнародною оцінкою, в середньому витрачається 600 тис. дол. на фахівця з вищою освітою, 1,5-2,0 млн. дол. США - на підготовку одного доктора наук³²⁰);
- погіршення якісних характеристик трудових ресурсів;
- руйнування вітчизняних наукових шкіл й усього наукового потенціалу українського суспільства;
- втрата середнього покоління у науковій сфері країни;
- зниження рівня продуктивності праці;
- погіршення конкурентоспроможності країни і послаблення її позиції на світовому ринку;
- уповільнення розвитку національної економіки в цілому, посилення відставання від розвинених країн світу.

Породжені міграцією виклики та проблеми вимагають від України спільних з ЄС адекватних відповідей, що мають бути реалізовані через засоби міграційної, соціальної, економічної, зовнішньоекономічної політики.

Найбільш важливим у цьому аспекті є вдосконалення державної міграційної політики. Її завдання мають бути спрямовані не на зменшення міграційних потоків з України до ЄС, а на забезпечення подальшої реалізації

---

³¹⁹ Полковниченко С., Курочка В. «Відплив умів» з України як загроза національній безпеці. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. №4 (8). С.16-22.

³²⁰ Сідляр Д. О. Людський капітал в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку. *Бізнес Інформ*. 2014. № 5. С.232–237.

євроінтеграційних намірів у площині міграції «Україна – ЄС» та отримання державою і суспільством максимальних вигід від неї.

Треба погодитися з думкою Є.А. Ерфан³²¹, Гордою М.В., Зелінською Г.О.³²², що для зменшення масштабів інтелектуальної міграції держава має спрямувати свою політику на розвиток та ефективне використання інтелектуального потенціалу шляхом:

- активного залучення талановитої молоді до наукової діяльності;
- забезпечення фінансування наукової сфери на достатньому рівні;
- забезпечення гідної заробітної плати у науковій сфері;
- подолання корупції на всіх рівнях, а насамперед в освіті;
- забезпечення оновлення матеріально-технічної бази науково-дослідної сфери;
- визначення пріоритетних для держави наукових напрямів, за якими має здійснюватися підготовка наукових кадрів;
- створення сприятливих умов праці з оснащеними необхідними технічними засобами лабораторіями, що сприятиме реалізації творчого та інтелектуального потенціалу;
- підвищення рівня соціальної захищеності працівників наукової сфери;
- стимулювання вітчизняного бізнесу до ефективного використання наукових розробок українських учених;
- забезпечення більш тісної співпраці вищих навчальних закладів з науково-дослідними інститутами; – здійснення системи заходів щодо тих учених і спеціалістів, які здобули міжнародне визнання (створення для них нових лабораторій, інститутів тощо);
- підвищення ефективності науки й освіти загалом.

---

³²¹ Ерфан Є. А. Особливості міжнародної міграції висококваліфікованих працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 18(2). С. 10-14.

³²² Горда М.В., Зелінська Г.О. Інтелектуальна міграція: проблеми та шляхи їх вирішення в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 3 С. 4–11.